



**PRIRUČNIK
ZA ZAŠTITU
PRAVA
NOVINARA I
AKTIVISTA
NAKON
REKRIMINALIZACIJE
KLEVETE**

Decembar, 2023.

PRIRUČNIK ZA ZAŠTITU PRAVA NOVINARA I AKTIVISTA NAKON REKRIMINALIZACIJE KLEVETE

Autori:

Aleksandar Jokić i Jovana Kisin Zagajac

@Transparency International Bosna i Hercegovina

Krfska 64e, 78000 Banja Luka

www.ti-bih.org

Decembar, 2023.

**PRIRUČNIK ZA ZAŠTITU
PRAVA NOVINARA I AKTIVISTA
NAKON REKRIMINALIZACIJE
KLEVETE**

SADRŽAJ

UVOD.....	05
PREVENCIJA.....	07
Osnov odgovornosti pravnih lica.....	07
Kleveta i iznošenje ličnih i porodičnih prilika.....	09
Kleveta.....	10
Iznošenje ličnih i porodičnih prilika.....	13
Osnovi isključenja protivpravnosti.....	16
Neovlašteno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka.....	21
Snimanje razgovora upućenih novinaru.....	25
OSNOVNI POJMOVI KRIVIČNOG POSTUPKA.....	28
Upoznavanje sa osnovnim pojmovima i fazama krivičnog postupka.....	28
Istraga.....	31

UVOD

Vrijeme velike represije i udara na ljudska prava i slobode u Bosni i Hercegovini, prije svega u Republici Srpskoj, je uveliko najavljeno, a prema svemu sudeći ono je i započelo. Najviše na udaru je sloboda izražavanja, koja je izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srpske, prije svega rekriminalizacijom klevete i kriminalizacijom iznošenja ličnih i porodičnih prilika, satjerana u ugao i stanje pred cenzurom.

Kao što je javnosti poznato, izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srpske članom 208a. propisano je da je kleveta krivično djelo, dok je članom 208b. kao krivično djelo propisano iznošenje ličnih i porodičnih prilika. Ovim krivičnim djelima se, kako je obrazloženo, štite čast i ugled fizičkih lica, prije svih državljana Republike Srpske. Međutim, same odredbe su pisane nejasno i bez korištenja jasnih pravnih standarda, što je uz nedostatak obrazloženja i kvalitetne javne rasprave, bez znanja ko su autori, dodatni faktor za bojazan od tumačenja i primjene. Zbog toga ovaj priručnik treba posmatrati kao smjernicu, ali ne kao sigurnu mapu, niti kao obavezna pravila postupanja.

Kleveta je u Bosni i Hercegovini, pa tako i na nivou Republike Srpske, bila dekriminalizovana već dvije decenije. Zaštita od klevete se mogla tražiti i ostvariti u građanskom postupku, na osnovu tužbe. Sada, ponovnom kriminalizacijom klevete, ali u drugačije uređenom procesnom sistemu, gdje ne postoji privatna krivična tužba, kleveta je postala krivično djelo koje se goni po službenoj dužnosti. Ovo će za posljedicu imati sve pravne posljedice vođenja krivičnog postupka, a građani će naspram sebe imati čitav državni aparat. Sve ovo odnosi se i na iznošenje ličnih i porodičnih prilika. Kazne za ova djela jesu novčane, ali je bitno napomenuti da pored novčane kazne za autora, može odgovarati i biti kažnjeno i pravno lice u kome ili

za koje on to radi, a sve to ne sprečava naknadu štete koju oštećeno lice može tražiti u građanskom postupku, kao i ranije.

Ovo je praćeno sve češćim napadima na novinarkе i novinare i aktiviste, borkinje i borce za ljudska prava, te pokušajima vođenja krivičnih postupaka protiv novinara, a sve u svrhu zastrašivanja, gušenja slobode i stvaranja atmosfere koja podstiče autocenzuru.

U takvoj situaciji javila se potreba za jednim kratkim pregledom i uputstvom za postupanje. Ovaj priručnik sastoji se iz dvije glavne cjeline: Prevencija (koje obrađuje razne faze preventivnog djelovanja i adaptacije rada novinara i aktivista/organizacija novonastalim situacijama, te preduzimanja neophodnih koraka za ličnu zaštitu) i postupanje u slučaju sprovođenja istrage (koje će obraditi potrebne korake i ponašanje u situacijama kada se već nađu u postupku, bilo kao svjedoci ili kao osumnjičeni, sa detaljnim navođenjem njihovih prava).

Ovaj priručnik neće biti nikakva garancija da neće doći do (zlo)upotrebe prava i da se lica koja se budu ponašala na opisani način neće ipak naći u situaciji da se protiv njih vodi krivični postupak. Međutim, pozicija u tom slučaju će im biti daleko bolja i povoljnija ukoliko su se pridržavali smjernica i savjeta iz ovog priručnika. Ovaj priručnik ima krajnji cilj da nijedna novinarka i aktivistica, odnosno nijedan novinar i aktivista, ne budu osuđeni za krivična djela u vezi sa svojim radom i da na taj način pruži garanciju i umanjí strah od novih krivičnih djela i postupanja vlasti.

PREVENCIJA

Ovo poglavlje obrađuje moguće korake i mjere predostrožnosti, koje bi novinari/ke i aktivisti/ce, odnosno organizacije, trebalo da preduzmu kako bi se zaštitili od eventualnog činjenja krivičnih djela u svom radu, s posebnim osvrtom na krivična djela klevete i iznošenja ličnih i porodičnih prilika. Takođe, pokušaćemo obraditi sva pitanja koja mogu biti od značaja za svakodnevno obavljanje posla, kako da se što efikasnije zaštite od eventualne primjene odredaba Krivičnog zakonika Republike Srpske, kao što je način snimanja telefonskog razgovora ili ponašanja policijskih službenika.

Ovi savjeti urađeni su uz pomoć i sugestije istaknutih novinarki i novinara, koji su svojim iskustvom pomogli u izradi ovih smjernica, vodeći računa da ovaj priručnik ne pređe u svoju suprotnost i ne postane sredstvo autocenzure. Ovo nije priručnik kako pisati, izvještavati ili obavljati novinarsku profesiju ili se baviti građanskim aktivizmom, niti pretenduje da to bude. Ovo je samo kratki prikaz kako prilagoditi rad i angažman da bi bio u skladu s pojedinim odredbama KZ RS i kako bi se smanjila mogućnost represije, odnosno pokretanja i vođenja efikasnih istraga protiv novinara, novinarki, aktivista i aktivistica zbog njihovog rada ili u vezi s njihovim radom.

Osnov odgovornosti pravnih lica

Prije nego što se krene u analizu novih krivičnih djela u KZ RS kojima se štite čast i ugled pojedinca, smatramo za svrsishodno da ukažemo na mogućnost odgovornosti pravnih lica po osnovu KZ RS. Bitno je napomenuti da pojedinci mogu biti učinioci krivičnih djela, ali i da pravna lica mogu odgovarati za krivična djela koja njihovi članovi ili zaposleni počine. Smatramo da je ovo bitno da se zna i zbog redakcija raznih

medija, ali i zbog udruženja građana koja se bave građanskim aktivizmom.

Član 104. stav 1. KZ RS propisuje da je "domaće i strano pravno lice u skladu s ovim zakonikom odgovorno za krivična djela učinjena na teritoriji Republike Srpske", **što znači da mogu odgovarati i lica van Republike Srpske.**

Već idući član definiše osnove odgovornosti pravnih lica za krivična djela i propisuje da je za krivično djelo koje je učinilac učinio u ime, za račun ili u korist pravnog lica, odgovorno pravno lice u jednoj od sljedećih situacija:

- 1) kada obilježja učinjenog krivičnog djela proizlaze iz odluke, naloga ili odobrenja rukovodećih ili nadzornih organa pravnog lica; ili
- 2) kada su rukovodeći ili nadzorni organi pravnog lica uticali na učinioca ili mu omogućili da učini krivično djelo; ili
- 3) kada pravno lice raspolaže protivpravno ostvarenom imovinskom koristi ili koristi predmete nastale krivičnim djelom; ili
- 4) kada su rukovodeći ili nadzorni organi pravnog lica propustili dužni nadzor nad zakonitošću rada radnika.

Kao što je vidljivo iz tačaka 1, 2 i 4, pravno lice čiji zaposleni u ime tog lica izvrše krivično djelo u sklopu svog redovnog obavljanja posla ili djelatnosti, može biti odgovorno za to krivično djelo. Da pojednostavimo, udruženje građana koje je vlasnik medija i čiji zaposleni novinar u sklopu obavljanja posla učini krivično djelo klevete, moći će odgovarati za to krivično djelo po jednom od navedenih osnova ili po više njih.

Najprostije rečeno, pravno lice može biti kažnjeno novčanom kaznom, koja se za pravna lica kreće od 5.000 KM do 5.000.000 KM. Primjera radi, ako zaposlena u nekoj nevladinoj organizaciji objavi na mediju te organizacije tekst za koji tužilaštvo utvrdi da postoji osnovana sumnja da je kleveta

protiv nekog fizičkog lica, može optužiti i autorku teksta, ali i nevladinu organizaciju u kojoj je zaposlena i na čijem sajtu je objavila tekst. Epilog tog postupka, teoretski, mogu biti novčane kazne i za autorku i za pravno lice.

Pravno lice je odgovorno za krivično djelo i kada učinilac za učinjeno krivično djelo nije krivično odgovoran, ali i odgovornost pravnog lica ne isključuje odgovornost fizičkih lica. Dakle, medij i novinar mogu biti zajedno odgovorni. Kada u pravnom licu, osim učinioca, nema drugog lica ili organa koji bi mogli usmjeravati ili nadzirati počinioca, pravno lice odgovara za učinjeno krivično djelo u granicama odgovornosti učinioca.

U slučaju da dva ili više pravnih lica saučestvuje u izvršenju krivičnog djela, svako pravno lice je odgovorno i to u granicama svoje odgovornosti nezavisno od odgovornosti drugih pravnih lica.

Ovo je samo kratki pregled, čija je svrha da se čitaoci informišu o dometu krivičnog zakonodavstva i nemogućnosti izbjegavanja odgovornosti fizičkog ili pravnog lica. Zbog toga još jednom ističemo važnost prevencije i adekvatnog postupanja prilikom sprovođenja istrage, kako bi rizici bili svedeni na minimum.

Kleveta i iznošenje ličnih i porodičnih prilika

Krivičnim djelima klevete i iznošenja ličnih i porodičnih prilika se, kako je opisano, štite čast i ugled pojedinca. Zbog netransparentnog procesa pisanja bića ovih krivičnih djela i nepoznanica u pogledu autora, ne postoji sigurno ili izvjesno tumačenje nejasnih termina koji nisu ustaljeni u pravnoj praksi. To će, svakako, predstavljati samo još jednu opasnost u pogledu primjene ovih odredaba KZ RS, jer postoji velika zona diskrecionog tumačenja i interpretacije. Zbog toga ovaj priručnik treba posmatrati kao smjernicu, ali ne kao sigurnu mapu, niti kao obavezna pravila postupanja.

Kleveta

Kako je to članom 208a. KZ RS propisano, krivično djelo klevete čini onaj koji *"o drugom licu iznosi ili pronosi nešto neistinito, znajući da je riječ o neistini, identifikujući to lice trećim licima na jasan način, i na taj način pričinu štetu ugledu i časti tog lica"*. Krenimo redom s analizom elemenata bića krivičnog djela od kojih **svi** moraju biti ostvareni **kumulativno** da bi bilo riječi o krivičnom djelu.

(1) Iznošenje i pronošnje

Sa ovim institutima smo se i ranije susretali i u praksi prilikom građanskih postupaka po tužbama za naknadu štete zbog klevete, tako da ovdje ne bi trebalo da se javljaju nove nejasnoće. Iznošenje je prvo, primarno, autorsko saopštavanje određenih navoda i tvrdnji. Njega u pravilu čini uvijek autor, bilo da je on novinar, aktivista ili neko treći. Svako sljedeće nekritičko izražavanje, navođenje, odnosno umnožavanje ovih iznesenih navoda jeste njihovo pronošnje. Iz ugla propisa irelevantno je da li ste vi autor, odnosno lice koje iznosi ili lice koje pronosi neki navod.

Primjer:

ukoliko određeno saopštenje koje je iznio subjekt AA na svom profilu na društvenim mrežama ili tekst iz drugih medija ili novinskih agencija novinar objavi na portalu koji uređuje, bez ikakvog dodatnog kritičkog konteksta i stavova druge strane, on čini klasično pronošnje ovih navoda.



Primjer pronošnja na
sajtu RTRS-a
<https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=458362>

Imajući u vidu tendencije i trendove trenutnog brzog protoka informacija, savjetuje se naročita opreznost kod pronošnja i ostavljanja "tragova" iz naredne tačke, kako bi se za svaki slučaj osigurali dokazi šta se znalo u trenutku pronošnja. Svakako se kod pronošnja tuđih tekstova savjetuje dodatan oprez i, ukoliko u pronesenom tekstu to nije učinjeno, tražiti izjavu "druge strane", te po potrebi uz anonimizaciju ličnih podataka ili podataka koji mogu otkriti identitet lica koje se spominje u tekstu.

(2) Neistinito izražavanje

Ovdje je potrebno da se dokaže da je ono što je izneseno ili proneseno netačno, odnosno da ne odgovara činjenicama. Ključna stvar kod ovog elementa jeste ta što je usvojen standard Evropskog suda za ljudska prava da vas istina štiti od klevete. Dakle, ne možete klevetu počiniti ako iznosite ili pronosite ono što je u načelu istinito.

Kada govorimo o neistinitom izražavanju, to znači da navedeno ne odgovara činjenicama i da je bitno drugačije. Međutim, sama činjenica da je izneseno ili proneseno neistina ne znači još da se radi o kleveti. Da bi postojalo ovo krivično djelo, neophodno je da je lice koje iznosi ili pronosi izražavanje, u trenutku kada to čini, svjesno toga da je riječ o neistini. Dakle, neophodno je da je svjesno i namjerno iznijelo ili pronijelo neistinu, odnosno lagalo.



SAVJET!

Bitno je da se čuvaju svi izvori saznanja koji su korišteni za objavu, naročito oni koji su poslužili da se pokuša utvrditi autentičnost ili tačnost navoda ili da se pokuša dobiti kontraargument ili komentar suprotne strane. Sve ovo bi moglo poslužiti, ako se kasnije u postupku dokaže da je izneseno ili proneseno neistina, da novinarka ili aktivista nisu to znali u datom trenutku.

Budući da je riječ o subjektivnoj činjenici šta je neko znao u nekom trenutku, to se može dokazivati samo objektivnim okolnostima i zbog toga je bitno imati sačuvanu građu/materijal/poriijeklo informacija iz svake objave, kako bi se lako mogla rekonstruisati percepcija iz koje se izvještava.

NAPOMENA: Ovo ne znači otkrivanje novinarskih izvora.

(3) Identifikacija lica trećim licima

Ovaj element bića krivičnog djela je najmanje sporan. Praksa se ustalila na stanovištu da nije neophodno izričito navođenje nečijeg imena kako bi se to lice identifikovalo trećim licima. To se može učiniti i drugim biometrijskim podacima, kao što su fotografija, adresa prebivališta, datum rođenja. Međutim, to se može učiniti i na način da se asocira na određenu osobu. Ovo je situacija kada se posljedicom određuje podobnost sredstva i nemoguće je unaprijed predvidjeti koje sve informacije u kojim okolnostima i u kojem kontekstu mogu otkriti identitet lica o kome se piše. Za ilustraciju može poslužiti primjer:

Primjer:

Pa tako navodi kao što su bili svojevremeno za novinara V.K. "slučaj napada na novinara naklonjenog opoziciji..." nekoliko dana nakon pokušaja njegovog ubistva su svim čitaocima jasno otkrili da je "novinar" iz teksta on i da se sve iz teksta odnosi na njega. Ovo je potvrdio i Ustavni sud Bosne i Hercegovine odlukom AP 4617/20. Više o ovom slučaju saznaćete skeniranjem QR koda.



<https://www.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=308926>

(4) Šteta ugledu i časti

Ovo je najapstraktniji element bića ovog krivičnog djela i on u osnovi znači da, ako je sve ranije ispunjeno, odnosno ako su ostvareni svi pobrojani elementi bića krivičnog djela, sve to moralo je da prouzrokuje štetu ugledu i časti lica o kome je iznošeno ili pronošeno nešto neistinito. U građanskim postupcima se ova šteta nije dokazivala i pretpostavljala se u situacijama kada je dokazano svjesno iznošenje neistina.

Na ovaj element bića krivičnog djela najmanje se može uticati, odnosno njegovo nastupanje ili nenastupanje je van mogućnosti novinara.

Kvalifikovani oblik ovog krivičnog djela će postojati ako je djelo učinjeno putem štampe, radija, televizije, kompjuterske mreže ili drugih vidova komunikacije, na javnom skupu ili na drugi način, zbog čega je ono postalo dostupno većem broju lica. Pojednostavljeno, putem medija i društvenih mreža se uvijek čini kvalifikovani oblik ovog krivičnog djela (teži oblik djela za koji je zapriječena teža kazna, odnosno veći iznos novčane kazne), što će reći da će kvalifikovani oblik biti češći od osnovnog oblika djela.

Iznošenje ličnih i porodičnih prilika

Mnogo više dilema i nejasnoća, pa time i opasnosti od primjene u praksi, stvara krivično djelo iz člana 208b. KZ RS iznošenje ličnih i porodičnih prilika. Osnovnim oblikom ovog djela se propisuje da ovo djelo čini *"ko iznosi ili pronosi štogod iz ličnog ili porodičnog života nekog lica što može škoditi njegovoj časti ili ugledu, a što nije, niti može predstavljati činjenice koje su od opravdanog interesa"*.

Elementi bića ovog krivičnog djela su toliko apstraktni da je otežana njihova pojedinačna analiza. Osim iznošenja i pronošenja, sve ostalo u ovom krivičnom djelu jeste potpuno nejasno i apstraktno.

Budući da je ovo krivično djelo prepisano iz Srbije, analizom komentara Krivičnog zakona Srbije odgovor na pitanje šta podrazumijeva "štogod iz ličnog ili porodičnog života" bi mogao biti sljedeći: to su bilo koji navodi, objave pa čak i dokumenti čija istinitost je irelevantna, a tiču se ličnog života ili porodičnog života.

PRIMJER NEDOZVOLJENOG IZNOŠENJA:

KADA BI SE U VIJESTI O ODSUSTVU NARODNOG POSLANIKA SA SJEDNICE NSRS OBJAVILO DA JE NA LIJEČENJU U ODREĐENOJ ZDRAVSTVENOJ USTANOVI U HRVATSKOJ, GDJE SE LIJEČI OD NEKE ZARAZNE BOLESTI.

Lični život podrazumijevaju svi oblici ispoljavanja ili ostvarivanja određene ličnosti, među koje spadaju medicinska stanja i bolesti, seksualne preferencije i orijentacija, način života u širem smislu. Velika je nedorečenost i bojazan da li bi pod ovaj pojam mogla da se podvede imovina nekog lica kao način njegovog unikatnog stila života, jer skupa putovanja su stil života, kao što su i luksuzna vozila, skupi izlasci i provodi.

Porodični život je još neodređeniji i predstavlja poseban vid privatnog života u širem smislu, kojim se štiti ne samo određena ličnost, nego i članovi njegove porodice, njihov privatni život, kao i zajednička privatnost članova porodice. Kao i za lični život, i ovdje je nejasno gdje je i da li postoji granica o čemu se smije izvještavati i kada se prelazi ova granica.

PRIMJER NEDOZVOLJENOG IZNOŠENJA:

PRILIKOM IZVJEŠTAVANJA O IMOVINI DIREKTORICE NEKOG JAVNOG PREDUZEĆA, NAVODI SE IMOVINA NJENOG SUPRUGA KOJU JE NASLIJEDIO SA SVOJIM BRATOM NAKON ŠTO SU IM SE RODITELJI UBILI, UZ NAVOĐENJA NJIHOVIH IMENA.

Namjerno izbjegavanje propisivanja javnog interesa kao opravdanog razloga za iznošenje ličnih i porodičnih prilika samo daje da se naslute intencije zakonodavca i želja da se stvori što veći strah kod lica koja se u interesu javnosti bave izvještavanjima o stvarima od javnog interesa. Prije svih, ovdje se misli na novinare i aktiviste, odnosno medije i udruženja.

Isključenje odbrane istinom ovdje može stvoriti dodatnu zabunu. Neistinita izražavanja bi potencijalno predstavljala klevetu, tako da je intencija zakonodavca bila da se zaštite lica od iznošenja istina iz njihovog ličnog i porodičnog života kojima im se može naštetiti. U načelu ovo ne bi bilo sporno da je zakonodavac pristao da javni interes uvede kao bitno razgraničenje postojanja ovog krivičnog djela. Umjesto toga, propisan je opravdan interes, što je još jedna nepoznanica u našoj pravnoj praksi i otvara više pitanja nego što daje odgovora.

Međutim, srećom, praksa Evropskog suda za ljudska prava, koja je u primjeni i u BiH, jasna je garancija da primjena ovog krivičnog djela neće moći da ide na štetu javnog interesa i učešća javnosti u javnoj debati, naročito kada su pitanja od opšteg interesa. Prema tome, svako objavljivanje činjenica iz privatnog života javnih ličnosti ili iz njihovog porodičnog života, a koje mogu imati karakter opšteg interesa i koje doprinose javnoj debati, ne bi smjelo da predstavlja ovo krivično djelo.

Sa druge strane, svako navođenje činjenica iz ličnog ili porodičnog života koje se ne mogu dovesti u vezu s javnim interesom, niti mogu efikasno poslužiti u javnoj debati o problemu ili pitanju od javnog interesa, predstavlja rizik u pogledu postojanja ovog krivičnog djela i savjetuje se dodatan oprez.

PRIMJERI IZNOŠENJA KOJE JE DOZVOLJENO:

ČINJENICA DA ČLAN UŽE PORODICE NEKOG MINISTRA POSJEDUJE IMOVINU VELIKE VRIJEDNOSTI ZA KOJU SE NE MOŽE UTVRDITI PORIJEKLO.

ILI

UKOLIKO JE MINISTRICA SLUŽBENIM VOZILOM OTIŠLA NA GODIŠNJI ODMOR NA EGZOTIČNU DESTINACIJU U GRČKOJ.

Osnovi isključenja protivpravnosti

Zakonodavac je ipak, u članu 208g. KZ RS, propisao listu osnova koje isključuju protivpravnost u slučajevima ranije navedenih krivičnih djela. Upravo u tim osnovima leži zaštita za novinare i udruženja koji se profesionalno bave ovim pozivom i koji bi eventualna djela učinili na taj način. Ovi osnovi su dvojake prirode (za potrebe priručnika napravićemo podjelu na objektivne i subjektivne, ne ulazeći u teorijske probleme) i moraju biti ostvareni kumulativno barem jedan "subjektivni" i jedan "objektivni" uslov.

"Nema krivičnog djela iz čl. 208a. i 208b. ako se radi o iznošenju nečeg neistinitog u naučnom, stručnom, književnom ili umjetničkom djelu, u vršenju dužnosti propisane zakonom, novinarskog poziva, političke ili druge javne ili društvene djelatnosti ili odbrani nekog prava, ako iz

načina izražavanja ili iz drugih okolnosti proizlazi da to nije učinjeno u namjeri omalovažavanja, ili ako lice dokaže istinitost svog tvrđenja, ili da je imalo osnovanog razloga da povjeruje u istinitost onoga što je iznosilo ili pronosilo".

Objektivni uslovi su ovi koji se tiču vrste izražavanja, profesije ili cilja. To su:

- **naučno, stručno, književno ili umjetničko djelo** - naučno djelo ili naučni rad jeste (pisani) rad u nekoj naučnoj oblasti koji je rezultat nekog naučnog istraživanja i koji ima za cilj da da odgovor na određeno pitanje, bitan element je element novosti, nečega čime se doprinosi nauci ili naučnoj diskusiji; stručno djelo ili stručni rad je rad u kome nema novih činjenica, nego se postojeće činjenice i teorije stručno analiziraju i stavljaju u nove kontekste ili se daju drugačiji pogledi na njih u cilju učešća u naučnoj raspravi; književno djelo treba shvatiti u najširem smislu i pod tim podrazumijevati sva umjetnička pisana djela čiji cilj nije puko prenošenje informacija čitaocu; umjetničko djelo jeste svaki oblik umjetničkog izražavanja uključujući i karikature, slike, aforizme ali i svaki ostali oblik umjetničkog izražavanja.
- **vršenje dužnosti propisane zakonom** - ovo se odnosi na neodređen broj slučajeva i načina, gdje je jedino bitno da je lice koje je iznosilo ili pronosilo neki navod, to činilo na osnovu zakonske dužnosti;
- **novinarski poziv** - Evropska konvencija o ljudskim pravima i slobodama se direktno primjenjuje u BiH, a sastavni dio Konvencije jeste i praksa Evropskog suda za ljudska prava, koji je u nizu odluka zauzeo stav da novinarski poziv nije striktno vezan za određeno zanimanje i da je novinarstvo u 21. vijeku slobodna profesija, pa se iz same posljedice i cilja nekog iznošenja ili pronošenja mora cijieniti da li je nešto učinjeno u interesu javnosti i javne diskusije. Sigurno je da profesionalni novinari, lica koja su zaposlena kao novinari, ili lica koja se tim poslom bave na

osnovu ugovora o djelu, jesu lica koja obavljaju novinarski poziv;

- **politička, druga javna ili društvena djelatnost** - opet treba shvatiti široko, ali definitivno je da politička djelatnost podrazumijeva određeni vid aktivnog učešća u političkim procesima, bilo kao član političke organizacije ili kao samostalni kandidat; javna ili društvena djelatnost predstavlja korektiv političkoj djelatnosti i pretenduje da zaštiti ona lica koja obavljaju neku djelatnost u javnom interesu, a koja nije striktno politička, odnosno lica nisu politički aktivisti, pa se ovo odnosi na razne nevladine organizacije i pokrete koji učestvuju u javnim raspravama;
- **odbrana nekog prava** - jeste objektivni cilj djelovanja za koji nije bitno ko ga čini, to može biti i jedna od ranije navedenih kategorija, ali je bitno da je u pitanju pravo koje je prepoznato Ustavom ili zakonima i da postoji njegova objektivna ugroženost, protiv koje se pojedinac ili grupa bore.

Ovo su bili objektivni osnovi, od kojih (barem) jedan mora biti ostvaren kako ne bi bilo krivičnog djela iz člana 208a. i 208b. Međutim, da ne bi bilo krivičnog djela potreban je i jedan od subjektivnih uslova.

Subjektivni uslovi su oni koji postoje na strani individualnog potencijalnog počinioca, odnosno koji nisu objektivno dokazivi, kao što su ovi ranije pobrojani (vrsta izražavanja, profesija, cilj pisanja). nego se tiču njegove svijesti i trenutnog raspolaganja činjenicama. To su:

- ako iz načina izražavanja ili iz drugih okolnosti proizlazi da to nije učinjeno u namjeri omalovažavanja - ovo korespondira sa potrebom da se ova krivična djela učine umišljajno, pa ne bi trebalo da bude spora oko toga, tačnije znači da sve i ako ste novinar ili aktivista, ne smijete namjerno omalovažavati onoga o kome pišete ili govorite i
- ako lice dokaže istinitost svog tvrđenja, ili da je imalo

osnovanog razloga da povjeruje u istinitost onoga što je iznosilo ili pronosilo - zbog čega je uvijek bitno da se čuvaju svi dokazi koji ukazuju da je lice postupalo u dobroj vjeri i uvjerenju da je napisano ili rečeno istinito.

Jasno da ova i ovakva odredba predstavlja još jednu mrlju u ovim izmjenama i dopunama, ali gledajući smisao ove odredbe u KZ Srbije, dolazimo do zaključka da bi trebalo da posluži kao štit novinarkama i novinarima, odnosno aktivisticama i aktivistima ukoliko su postupali u dobroj vjeri.

Takođe, bitno je istaći da ovu odredbu zbog karaktera opisanih krivičnih djela možda treba posmatrati kao čisto alternativnu, odnosno da je dovoljno da je samo jedno od pobrojanih osnova isključenja ostvareno, da protivpravnosti nema. Zbog dileme smo za potrebe priručnika koristili ovu verziju koja je "teža" i koja pruža manji obim zaštite.

Na ovaj način bi lica koja objavljuju naučne radove ili članke, pišu književna i umjetnička djela kao što su satire, priče, romani ili poezija, bila slobodna da to čine bez tereta usaglašene istine, jer bi lako dokazali da im smisao nije bio omalovažavanje pojedinca. Ovo je naročito bitno za sve objave koje pobijaju dominirajuće stavove u javnosti i politici ili za sve one koji na humorističan ili satiričan način pokušavaju da iznesu društvenu kritiku.



SAVJET!

Kada se iznose naučne ili stručne kritike neke bitne činjenice ili stava, bilo bi poželjno naglasiti da se radi o ovakvim kritikama i da to nisu nužno stavovi redakcija ili udruženja građana, a da za cilj nemaju omalovažavanje lica.

Novinarski poziv je nešto što bi svakako trebalo mnogo ozbiljno da shvati. U nedostatku adekvatne zakonske regulative ove oblasti (nepostojanje zakona o medijima niti sličnih propisa) ova činjenica ostaje kao nešto što se mora osigurati već u ovoj fazi. Potrebno je razmisliti o amandmanima ugovora o radu u kojima bi se navelo da se radnik angažuje na poslovima obavljanja novinarskog rada ili da se obaveze iz ugovora izvršavaju u sklopu obavljanja novinarskog poziva. Takođe, svaki vid medijskog organizovanja u novinarska udruženja sa lako provjerljivim spiskom članova su preporučljiva, bez pretendovanja na to da postoji jedno reprezentativno udruženje, ostavljajući mogućnost i za osnivanja novih.



SAVJET!

Svi zaposleni u medijima ili udruženjima građana koji na bilo koji način aktivno učestvuju u kreiranju sadržaja, treba da u ugovorima o radu imaju navedeno da njihov rad podrazumijeva obavljanje novinarskog posla. Takođe, u ugovorima o djelu sa kreatorima sadržaja navesti ove odredbe.

Političke ili druge javne ili društvene djelatnosti ili odbrana nekog prava je širok teren koji bi mogao pružiti zaštitu za sve one građanske aktiviste koji djeluju u sklopu političkih debata i aktivno učestvuju u političkim životu. Ovdje se misli na sve nevladine organizacije za zaštitu prava određenih kategorija ili za zaštitu životne sredine. Kako bi se osiguralo lakše pozivanje na ove okolnosti, uputno je provjeriti statute udruženja i eventualne pristupnice ili ugovore sa licima, u kojima bi trebalo da se što detaljnije navedu oblici aktivizma kao javne i društvene djelatnosti, te cilj koji se time postiže u vidu odbrane nekog prava (prava na slobodu, prava na život, prava na udruživanje, prava na mirno okupljanje, prava na slobodu izražavanja...).



SAVJET!

Udruženja građana u statutima treba da navedu da je jedan od osnovnih ciljeva udruženja javna i društvena djelatnost te zaštita i odbrana ljudskih prava (sa posebnim osvrtom na oblast djelovanja, na primjer zaštita životne sredine). Takođe, u zvaničnim prezentacijama i publikacijama udruženja ovo mora biti jasno i vidljivo navedeno.

Na kraju, kao i kod klevete, potrebno je za sva tvrđenja čuvati materijal i dokaze kako bi se mogla eventualno dokazati savjesnost i osnovanost u vjerovanje da se iznosi ili pronosi nešto istinito.

Neovlašteno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka

Ovo krivično djelo nije specifično propisano zbog obavljanja novinarske djelatnosti ili građanskog aktivizma, ali se javlja bojazan da bi u slučaju tragičnih događaja (epiloga) moglo doći do neadekvatnog ekstenzivnog tumačenja ovog krivičnog djela, kao što je to već slučaj s nekim drugim krivičnim djelima. Upravo zbog te nemogućnosti da se djelo sa sigurnošću odredi, iako mu je smisao zaštita privatnosti i spada u djela protiv sloboda i prava građana, postoji bojazan da bi novinarska izvještavanja ili izvještavanja građanskih aktivista mogla biti smatrana kao radnje kojima se čini ovo krivično djelo. Zato ćemo pokušati odgovoriti na često postavljana pitanja u vezi s ovim krivičnim djelom.

Članom 156a. KZ RS predviđeno je sljedeće:

- (1) *Ko objavi ili prikaže spis, portret, fotografiju, video-zapis, film ili fonogram ličnog karaktera, bez pristanka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnosi, odnosno bez*

pristanaka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji, video-zapisu ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži, a takvo objavljivanje ili prikazivanje je imalo ili moglo da ima štetne posljedice po lični život tog lica, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do dvije godine.

- (2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema članu porodice ili porodične zajednice ili prema nekom drugom licu u namjeri nanošenja štete ugledu tog lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine.*
- (3) Ako je usljed djela iz st. 1. ili 2. ovog člana teže narušeno zdravlje lica čiji je spis, portret ili snimak objavljen, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina, a ako je to dovelo do smrtne posljedice, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina.*

Kao što vidimo, ključni pojam koji ovo djelo karakteriše jeste **lični karakter**. To već u početku treba da relaksira novinare ukazujući da to ne mogu biti dokumenti koji govore o poslovnim transakcijama, vlasništvu nad privrednim subjektima ili vlasništvu nad nekretninama, budući da ti dokumenti predstavljaju javne isprave i da ne sadrže podatke ličnog karaktera. Tako da se takvi dokumenti ili podaci smiju iznositi bez straha od činjenja ovog krivičnog djela. Pitanja koja se tiču objavljivanja dokumenata koji se tiču nečijih ličnih karakteristika, sposobnosti ili kompetencija za obavljanje javne funkcije, pitanja su na koja će se morati posebno obratiti pažnja u svakom pojedinačnom slučaju. Na primjer, objava da je ministar od strane psihijatra proglašen nesposobnim za obavljanje poslova, a ipak je još ministar, ne bi predstavljala ovo krivično djelo, jer je svakako interes javnosti da to zna. Takođe, objave dokumenata u svrhu demantovanja navoda javnih ličnosti, a koji se tiču pitanja od javnog interesa, neće predstavljati ovo krivično djelo.



SAVJET!

U slučaju objavljivanja javnih dokumenata voditi računa da se ne vide lični podaci koji nisu od suštinske važnosti za temu od javnog interesa, kao što mogu biti (zavisno od teme) datum rođenja, jedinstveni matični broj ili broj identifikacionog dokumenta.

Malo delikatnija situacija jeste objavljivanje fotografija ili video-zapisa. Iako je ovo krivično djelo zamišljeno kao kriminalizacija objavljivanja privatnih fotografija ili video-snimaka, zbog nedovoljne definisanosti pojma "ličnog karaktera" postoje dileme o tome da li bi snimci i fotografije nastali na javnoj površini mogli biti pogodni za činjenje ovog krivičnog djela. Smatramo da je ovdje bitno odvagati interes javnosti i pitanje očekivanja privatnosti. Ukoliko postoji javni interes za prikazivanje takvog snimka ili fotografije, a lice koje se nalazi na njima nije moglo da očekuje privatnost (nije tajno snimano, prisluškivano, nije snimljeno u zabačenoj ulici ili u šumi) ovo su dovoljni uslovi da bismo govorili o nepostojanju krivičnog djela.

Ovdje treba napraviti distinkciju da li se radi o javnim ličnostima ili ne. Ukoliko se radi o javnim ličnostima, time je javni interes veći, a očekivanje privatnosti na javnom mjestu je isključeno. Međutim, ukoliko se radi o licu koje nije javna ličnost ili poznata ličnost u zajednici, te ukoliko identitet te osobe nije bitan za javnost, bilo bi uputno prikriti/zamutiti lice i eventualne podatke putem kojih se može identifikovati (npr. registarski broj auta ili onemogućiti da se čuje ime ili adresa stanovanja ukoliko su izgovoreni na snimku).



SAVJET!

Ukoliko nije riječ o javnim ličnostima, te ukoliko identitet osobe na snimku ili fotografiji nije od značaja za javnost, preporučuje se anonimiziranje.

PRIMJERI ZABRANJENIH OBJAVA:

Objava snimka privatnog kućnog videa nekog poslanika koji je procurio u javnost.

ILI

Objava audio-snimka razgovora načelnika opštine s emotivnom partnerkom s kojom nije u braku.

PRIMJERI DOZVOLJENIH OBJAVA:

Odbornica u skupštini grada je na gradskom šetalištu počastila uličnog svirača i zapjevala s njim i to je sve snimio građanin mobilnim telefonom.

ILI

Objava izvoda iz knjige uložениh ugovora gdje se vidi da je minister vlasnik četiri stana, ali se ne vide lični podaci ministra osim njegovog imena.

ILI

Snimci i fotografije građana kako na javnoj površini vrše prekršaje ili krivična djela (uz vođenje računa o uznemirenju javnosti kod težih krivičnih djela – snimci ubistva).

Snimanje razgovora upućenih novinaru

Ovo je kratko uputstvo kako da se izbjegne krivično djelo neovlašteno prisluškivanje i tonsko snimanje iz člana 155. KZ RS i neovlašteno fotografisanje iz člana 156. KZ RS.

Jasno je da u 21. vijeku novinari i građanski aktivisti prilikom svakodnevnog obavljanja poslova koriste tehniku i tehnologiju da sebi olakšaju posao i da osiguraju dokaze za ono što iznose ili pronose. Zbog toga su u stalnom riziku da počine ova krivična djela.

Neovlašteno prisluškivanje i tonsko snimanje:

- 1) *Ko posebnim uređajima neovlašteno prisluškuje ili tonski snimi **razgovor** ili izjavu **koja mu nije namijenjena**, ili omogućí nepozvanom licu da se upozna sa razgovorom ili izjavom koja je neovlašteno prisluškivana ili snimana, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.*
- (2) *Kaznom iz stava 1. ovog člana kazniće se i ko **tonski snimi izjavu koja je njemu namijenjena**, bez znanja i odobrenja onoga ko je daje, u namjeri da takvu izjavu zloupotrijebi, ili ko **omogućí nepozvanom licu** da se upozna sa takvom izjavom.*

Ovo djelo čini onaj ko tajno i neovlašteno snimi tuđi razgovor, ali i onaj ko tako snimi razgovor čiji je učesnik, odnosno izjavu koja je njemu namijenjena. Ovo nije ovako propisano u Srbiji, pa je nemoguće koristiti uporednu praksu. Bitno, kod izjave koja je namijenjena licu, jeste da za postojanje krivičnog djela lice koje je snimano ne zna da je snimano i takvo snimanje nije odobrilo.

Iz ovoga proizlazi da razgovori koje novinari i aktivisti vode sa licima mogu biti korišteni kao materijal za izradu njihovih tekstova, filmova, priloga, ali pod uslovom da je (1) lice znalo da se razgovor snima i (2) dalo odobranje.

Znanje da se razgovor snima ne mora nužno biti plod neposrednog saznanja. Ukoliko novinarka zove neko lice, predstavi se kao novinarka i kaže da traži od lica izjavu, sasvim je jasno da se takva izjava može snimiti. Odobrenje može biti izričito ili, što je najčešće, prećutno, odnosno nastavkom razgovora i odgovaranjem na pitanja.

Prema tome, jedini bitan element ovdje jeste element **znanja** da se razgovor snima.



SAVJET!

Prilikom započinjanja telefonskog razgovora, bilo da ste pozivalac ili pozivani, naglasiti da se razgovor snima. Čak i ako ste to propustili da uradite na početku razgovora, kada u razgovoru "iskrsne" bitan detalj, neophodno je sagovornika podsjetiti da se ovaj razgovor snima. Svakim nastavkom pričanja nakon ovih upozorenja lice daje svoju saglasnost da se razgovor snimi.

Krivično djelo neovlašteno fotografisanje jeste u neku ruku slično već obrađenom djelu neovlaštenog objavljivanja tuđeg spisa, portreta ili snimka. Kao i kod tog djela i ovdje je zaštićena privatnost lica i svako fotografisanje i snimanje na javnoj površini je, prema teoriji, ali i praksi, dozvoljeno, odnosno ne predstavlja ovo krivično djelo.

*Ko neovlašteno sačini fotografski, filmski ili drugi snimak nekog lica ili njegovih prostorija **bez njegove saglasnosti**, povređujući time posebno njegovu **privatnost**, ili ko takav snimak preda ili pokazuje trećem licu ili mu na neki drugi način omogućiti da se s njim upozna, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.*

Bitna razlika u odnosu na druga djela jeste element saglasnosti. Tako da fotografije i video-snimci načinjeni u privatnim prostorijama ili prostorijama gdje se očekuje

privatnost, ne smiju nastati u neznanju snimanog lica i bez njegove saglasnosti. To može biti bitno u slučaju "prikrivenih" novinara ili aktivista ili prilikom istraživačkog obilaska nečijeg imanja, stana, voznog parka. Za svako ovakvo snimanje, koje nije sa javne površine, potrebno je dobiti direktnu ili prećutnu saglasnost. U slučaju nepostojanja saglasnosti, ovakva snimanja neće biti krivična djela samo ako interes javnosti u konkretnom slučaju prevagne (recimo, snimljeno je da ministar rada u svojoj porodičnoj vinariji ima radnike zaposlene "na crno").

OSNOVNI POJMOVI KRIVIČNOG POSTUPKA

Upoznavanje sa osnovnim pojmovima i fazama krivičnog postupka

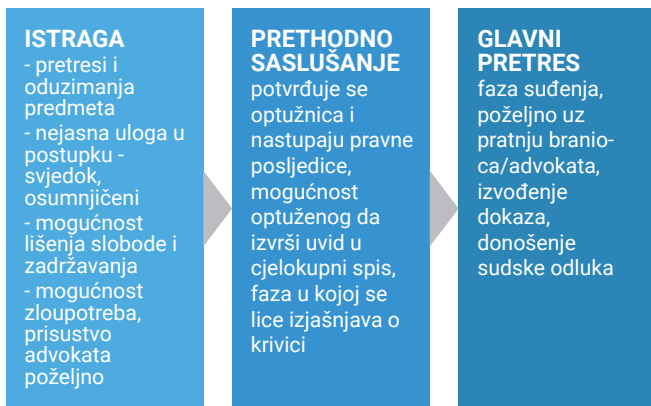
U cilju ostvarenja što veće zaštite od krivičnog progona važno je poznavati ne samo prava zagarantovana zakonom, već i poznavanje osnovnih pojmova koji se koriste u krivičnom postupku, a koja prava svakako zavise i od faze u kojoj se krivični postupak nalazi.

Krivični postupak sastoji se iz tri faze:

- ***istraga (prethodni postupak)***
- ***podizanje/potvrđivanje optužnice (prethodno saslušanje)***
- ***glavna faza - faza glavnog pretresa do donošenja presude***

Važno je poznavati osnovne faze krivičnog postupka, jer svaka od njih osumnjičenom/optuženom licu daje određena prava i nameće određene obaveze. Takođe, u zavisnosti od faze u kojoj se krivični postupak nalazi, po sili zakona nastupaju određene pravne posljedice kao što su:

- evidencija da se protiv određenog lica vodi krivični postupak (dokument koji je građanima potreban u slučaju zaposlenja, konkurisanja na projekte, pribavljanje raznih dozvola, viza itd.)
- suspenzija na radnom mjestu, vođenje disciplinskog postupka ili čak otkaz



FAZE KRIVICHNOG POSTUPKA	ISTRAGA – do potvrđivanja optužnice ili obustave istrage	PRETHODNO SASLUŠANJE – od potvrđivanja optužnice do okončanja ročišta za izjašnjenje o krivici	FAZA GLAVNOG PRETRESA – do donošenja pravosnažne presude
POJMOVI	<i>Osumnjičeni</i>	<i>Optuženi</i>	<i>Optuženi</i>
PRAVA	<ul style="list-style-type: none"> - pravo da bude obaviješten o djelu za koje se tereti i osnovima sumnje protiv njega - pravo da ne daje iskaz/odbrana ćutanjem - upozorenje 	<ul style="list-style-type: none"> - pravo na prethodne prigovore na potvrđenu optužnicu - pravo na kompletni uvid u spis 	<ul style="list-style-type: none"> - da daje iskaz ili da se brani ćutanjem - da izvodi dokaze - da iznosi procesne i materijalne prigovore

	<p>da svaki njegov iskaz može biti korišćen protiv njega u daljem toku postupka</p> <ul style="list-style-type: none"> - pravo na odbranu, na izbor branioca po svojoj volji - pravo na uvid u spis ukoliko tužilac odobri 		
<p>PRAVNE POSLJEDICE</p>	<p>- samo kada je posebnim zakonom propisano, npr. funkcija sudije</p>	<p>- potvrđivanjem optužnice za djela za koja je propisana kazna preko 5 god. zatvora</p>	<p>- danom donošenja osuđujuće presude bez obzira na to da li je postala pravosnažna za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do 5 godina</p>

Istraga

Po zaprimljenoj krivičnoj prijavi, ali i bez krivične prijave ex officio (po službenoj dužnosti), tužilac pokreće istragu. Istraga nije pokrenuta samim podnošenjem krivične prijave nadležnom tužilaštvu, već to radi tužilac donošenjem akta pod nazivom naredba o sprovođenju istrage. Tokom sprovođenja istrage tužilac može preduzeti sve istražne radnje, pa je zbog toga važno da se sa svakom od njih pojedinačno upoznamo kako bismo se na vrijeme mogli zaštititi i iscrpiti sva procesna prava koja su građanima na raspolaganju.

I Istražne radnje

	SVRHA	PRAVA	OBAVEZE
pretresanje stana/ prostorija (pod predmetima se podrazumijevaju i računari i telefoni)	- preduzima se kada ima dovoljno dokaza da se kod osumnjičenog ili drugih lica nalazi osumnjičeni, tragovi izvršenja krivičnog djela ili predmeti važni za postupak	- osumnjičeni ima pravo zatražiti sudsku naredbu o pretresu - pročitati naredbu i pogledati datum izdavanja - provjeriti da li je određeno pretresanje za vrijeme 6-21 čas ili bilo kada - pročitati zapisnik o izvršenom pretresu - pravo na poziv braniocu	- nakon uručene sudske naredbe o pretresanju osumnjičeni je dužan dopustiti ovlašćenim službenim licima da izvrše pretres - odbijanje povlači kaznu od 50.000 KM ili zatvorsku kaznu do 90 dana

<p>pretresa- nje lica</p>	<p>može se preduzeti kada je vjerovatno da je to lice učinilo krivično djelo ili da će se pretresanjem pronaći tragovi ili predmeti važni za krivični postupak</p>	<p>- osumnjičeni ima pravo zatražiti sudsku naredbu o pretresu - pročitati naredbu i pogledati datum izdavanja - pročitati zapisnik o izvršenom pretresu - tražiti da pretres obavi lice istog pola - pravo na poziv braniocu</p>	<p>- nakon uručene sudske naredbe o pretresanju osumnjičeni je dužan dopustiti ovlaštenim službenim licima da izvrše pretres - odbijanje povlači kaznu od 50.000 KM ili zatvorsku kaznu do 90 dana</p>
<p>pretresa- nje bez naredbe</p>	<p>- ukoliko stanar tog stana to želi - ako neko zove u pomoć - ako je potrebno uhvatiti počinioca koji je zatečen na djelu ili radi bezbjednosti ljudi i imovine - ako se u stanu nalazi lice koje se po naredbi suda treba pritvoriti</p>		

<p>privremeno oduzimanje predmeta i imovine</p>	<p>predmeti koji mogu poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku</p>	<p>- osumnjičeni ima pravo zatražiti sudsku naredbu o oduzimanju - pravo na žalbu (zahtjev za vraćanje oduzete stvari)</p>	<p>- predati tražene predmete - odbijanje predaje povlači kaznu od 50.000 KM ili zatvorsku kaznu do 90 dana</p>
<p>ispitivanje osumnjičenog</p>		<p>- pravo da bude poučen o svojim pravima: 1. pravo da zna za koje krivično djelo se tereti i osnove sumnje protiv njega 2. da nije dužan iznijeti svoju odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja 3. da ima pravo na branioca po svom izboru 4. da može iznijeti činjenice i dokaze koji mu idu u korist, ali da se iskaz može koristiti protiv njega u kasnijem postupku 5. da ima pravo razmatrati spis</p>	<p>- osumnjičeni je dužan da se odazove pozivu - da saopšti/obavijesti nadležni organ o svakoj promjeni adrese i namjeri da promijeni prebivalište</p>

		6. pravo na besplatnog prevodioca ako ne razumije jezik na kojem se vodi ispitivanje	
saslušanje svjedoka	- svjedoci se saslušavaju kada postoji vjerovatnoća da će svojim iskazom dati obavještenje o krivičnom djelu, počiniocu i drugim važnim okolnostima	– pravo da ne odgovori na pitanja koja ga mogu izložiti krivičnom gonjenju - pravo da odbije status svjedoka i svjedočenje, pozivajući se na dužnost čuvanja profesionalne tajne u svrhu zaštite izvora informacija	- obaveza odazivanja pozivu, u slučaju neopravdanog izostanka može se izreći kazna do 5.000 KM ili odrediti prinudno dovođenje - dužan govoriti istinu, lažni iskaz predstavlja krivično djelo
posebne istražne radnje	prema Zakonu o krivičnom postupku, ne mogu se odrediti za djela za koja je propisana kazna zatvora manja od tri godine		

II Radnje pretresanja i oduzimanja stvari

Zakon o krivičnom postupku prepoznaje radnju pretresanja prostorija i lica, a obje istražne radnje po pravilu dozvoljavaju se po naredbi suda. Dakle, u slučaju da policijski službenici pokucaju na vrata i zatraže ulazak i pretresanje prostorija, potrebno je da prije toga osumnjičenom, ili licu čije prostorije se pretresaju, predaju sudsku naredbu kojom je takva istražna radnja dopuštena. Sudska naredba o pretresanju uvijek ima oznaku suda i postupajućeg sudije koji je izdaje, svrhu pretresanja, ime i funkciju ovlaštenog lica na koje se naredba odnosi, opis lica koje treba pronaći ili opis stvari koje su predmet pretresanja, određivanje ili opis mjesta, prostorija ili lica koja se traže, uputstvo da se naredba treba izvršiti u vremenu između 6.00 i 21.00 ili u bilo koje drugo vrijeme i druge elemente. Po uručanju sudske naredbe o pretresu i privremenom oduzimanju predmeta lice je dužno dopustiti pretres, tj. predati tražene stvari, u suprotnom može platiti visoku novčanu kaznu. Ipak, u svakom trenutku lice kod kojeg se vrši pretres ili od kojeg se oduzimaju predmeti ima pravo poziva advokatu ili drugoj vrsti pravne pomoći. O pretresu se vodi zapisnik, a o oduzimanju predmeta uručuje potvrda o privremenom oduzimanju, na kojoj moraju biti opisani predmeti koji su oduzeti sa svim bitnim karakteristikama. Lice od kojeg se privremeno oduzimaju predmeti i dokumenti ima pravo žalbe.

Kako u Bosni i Hercegovini ne postoji regulativa koja se bavi radom i zaštitom rada medija, tako ne postoje eksplicitne zakonske odredbe koje propisuju kada, na koji način i pod kojim uslovima organi gonjenja mogu izvršiti pretres i oduzimanje predmeta novinarima i drugim medijskim radnicima, kao što je to slučaj u drugim državama. Tako npr. u susjednoj Republici Srbiji propisano je da novinar nije dužan da otkrije izvor informacije, osim podataka koji se odnose na krivično djelo, odnosno učinioca krivičnog djela za koje je kao kazna propisan zatvor u trajanju od najmanje pet godina, ako

se podaci za to krivično djelo ne mogu pribaviti na drugi način. Čak su i ovakve odredbe djelimično inkompatibilne sa stavovima Evropskog suda za ljudska prava, ali u našoj državi ne postoje ni takve, stoga se predmeti u novinarskim redakcijama – računari, hard diskovi, dokumenti, smatraju predmetima kao u bilo kojem drugom objektu, bez obzira što mogu da sadrže podatke o izvorima mnogih informacija.

S druge strane, Evropski sud za ljudska prava je u mnogim predmetima pretresa redakcija zaključio da se radi o nesrazmjernom miješanju države u pravo na slobodu izražavanja. Na osnovu brojnih slučajeva izgrađen je pravni stav da svako miješanje u pravo na zaštitu novinarskih izvora (pretresi na radnom mjestu ili u domovima novinara, zapljena novinarskog materijala, nalozi za otkrivanje informacija itd.) koje bi moglo da dovede do njihove identifikacije mora biti podržano djelotvornim zakonskim procesnim mehanizmima zaštite srazmjernim značaju načela koje je u pitanju. Prvi i najvažniji među ovim zaštitnim mehanizmima je garancija preispitivanja od strane nezavisnog i nepristrasnog tijela kako bi se spriječio nepotreban pristup informacijama koje mogu otkriti identitet izvora. Takvo preispitivanje je preventivnog karaktera. Organ koji vrši preispitivanje mora da bude u stanju da odmjeri potencijalne rizike i odgovarajuće interese prije bilo kakvog otkrivanja informacija. Njegova odluka treba da se rukovodi jasnim kriterijumima, uključujući i to da li će manje invazivne mjere biti dovoljne.

I pored jasnih stavova Evropskog suda za ljudska prava, i danas u mnogim državama svjedočimo pretresima i oduzimanju predmeta novinarima i redakcijama. U takvim slučajevima ne postoje brza efektivna pravna sredstva, ali je moguće osporiti zakonitost takvih dokaza na sudu i u određenim fazama sudskog postupka odbraniti pravo na slobodu javnog izražavanja.

PRIMJER PRETRESA REDAKCIJE PORTALA KLIX.BA

NAKON ŠTO JE PORTAL KLIX.BA OBJAVIO AUDIO-SNIMAK AFERE "DVA PAPKA" MUP RS JE UZ NAREDBU OPĆINSKOG SUDA U SARAJEVU IZVRŠIO PRETRES REDAKCIJE KOJI JE TRAJAO OSAM SATI, TE ODUZEO VEĆI BROJ RAČUNARA, HARD DISKOVA I DRUGIH DOKUMENATA S JASNIM CILJEM PRONALASKA ZAŠTIĆENOG IZVORA KOJEG SU PRETHODNO NOVINARI ODBILI DATI TOKOM SASLUŠANJA. U SVJETLU PRAVNIH STANDARDA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA OVAJ SLUČAJ BI PREDSTAVLJAO PRIMJER NESRAZMJERNOG MIJEŠANJA DRŽAVE U PRAVO NA SLOBODU JAVNOG IZRAŽAVANJA.



SAVJET!

Kako bi izbjegli posljedice otkrivanja izvora u radnjama pretresa i oduzimanja predmeta, potrebno je zaštititi elektronske uređaje jakim šiframa. Ipak, važno je naglasiti da svi sem osumnjičenih lica, pod prijetnjom kažnjavanja, moraju sarađivati s organima gonjenja u pogledu omogućavanja pristupa predmetima te pružiti potrebna obavještenja za upotrebu.

III Prava i obaveze pri istražnim radnjama

Prava osumnjičenog

Odmah pri prvom ispitivanju osumnjičenom licu se mora saopštiti njegovo svojstvo (da se saslušava u svojstvu osumnjičenog, a ne u svojstvu svjedoka), za koje krivično djelo se sumnjiči i osnovi sumnje protiv njega. Pri ispitivanju, zabranjeno je upotrebljavati silu, prijetnju, prevaru ili upotrebu narkotika ili drugih sredstava koja mogu uticati na slobodu

odlučivanja i izražavanja volje prilikom davanja izjave ili priznanja.

Pored saopštenja razloga ispitivanja, već pri prvom saslušanju osumnjičenom moraju biti predočena njegova prava:

1. da nije dužan iznijeti svoju odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja
2. da ima pravo na branioca po svom izboru
3. da može iznijeti činjenice i dokaze koji mu idu u korist, ali da se iskaz iz istrage može koristiti protiv njega u kasnijem postupku
4. da ima pravo razmatrati spis
5. pravo na besplatnog prevodioca ako ne razumije jezik na kojem se vodi ispitivanje.



SAVJET!

Ukoliko policijski službenici/tužilac tokom samog ispitivanja izvrše promjenu statusa lica sa osumnjičenog lica na svjedoka ili obrnuto, važno je znati suštinsku razliku prava koja ima osumnjičeno lice, odnosno svjedok. Naime, kada osumnjičeni iskoristi pravo da se brani ćutanjem, u praksi se dešava da tokom samog ispitivanja nadležni organ promijeni status tom licu u status svjedoka, jer svjedok ne može uskratiti davanje iskaza kao što to pravo ima osumnjičeni. U tom slučaju, svjedok se može pozvati na pravo da ne odgovori na pitanja koja ga mogu izložiti krivičnom gonjenju, ali i iskoristiti pravo da ne bude saslušan kao svjedok, jer kao novinar ima to pravo u svrhu zaštite izvora informacija.



SAVJET!

Iako zakon već duži niz godina predviđa mogućnost audio/video zapisa saslušanja svjedoka i osumnjičenih lica, u praksi se i dalje vode pisani zapisnici. To praktično znači da se u zapisnik unosi ono što lice izjavi usmeno policijskim službenicima/tužiocu. S tim u vezi, vrlo je važno da se prije potpisivanja zapisnika isti pažljivo pročita te da se provjeri istovjetnost sadržaja i na ostalim primjercima, jer se zapisnik uvijek potpisuje u minimalno tri primjerka.

Osumnjičeni ima prava i u drugim istražnim radnjama, osim pri ispitivanju. Osumnjičeni već u istrazi može tražiti na uvid one dijelova spisa koji mu idu u korist, osim ukoliko ugrožavaju istragu. Pri radnji pretresanja prostorija i oduzimanja predmeta osumnjičeni ima pravo da traži na uvid i da se upozna sa sadržajem sudske naredbe, te da odbije predaju predmeta i vršenje pretresa prostorija ukoliko ovlaštena službena lica ne posjeduju sudsku naredbu. U svakom slučaju, pri svakoj istražnoj radnji poželjno je pozvati pravnu pomoć. U slučaju sumnje na nezakonito sprovođenje istražne radnje, osumnjičeni ima pravo odbiti potpisati zapisnik.



SAVJET!

Bez obzira u kojoj ulozi se lice saslušaava ili poziva na informativni razgovor, uvijek je potrebno postupati sa dozom opreza i ne odavati nikakve druge informacije osim onih u sklopu odgovora na postavljena pitanja o kojima se vodi zapisnik. U praksi, policijski službenici praktikuju neformalni razgovor prije uzimanja izjave u cilju saznanja dodatnih informacija koje kasnije mogu biti upotrijebljene protiv osumnjičenog, stoga je veoma važno odgovorati samo na pitanja u sklopu izjave o kojoj se sačinjava zapisnik i ne voditi neformalni razgovor sa policijskim službenicima jer se nerijetko dešava da lica koja se spomenu u neobaveznom razgovoru kasnije nađu u ulozi svjedoka optužbe.

PRIMJER NEZAKONITOG ODUZIMANJA PREDMETA I PROMJENE ULOGE SVJEDOKA U ULOGU OSUMNJIČENOG LICA:

U FEBRUARU 2023. GODINE NOVINARU NIKOLI MORAČI JE TOKOM RADNJE SASLUŠANJA PROMIJENJENA ULOGA U POSTUPKU – OD SVJEDOKA DO OSUMNJIČENOG LICA. PORED TOGA, PO NAREDBI TUŽILAŠTVA ODUZET MU JE TELEFON. OVAKVIM POSTUPANJEM GRUBO SU PREKRŠENE ODREDBE ZAKONA O KRIVIČNOM POSTUPKU PA JE NAKON TRI MJESECA, PO IZJAVLJENOJ ŽALBI NOVINARU VRAĆEN ODUZETI PREDMET, A ISTRAGA PROTIV NJEGA OBUSTAVLJENA. OVAJ SLUČAJ JE PRIMJER NEZAKONITOG PRITISKA NA RAD MEDIJA.

Prava svjedoka

Svjedok (kao i osumnjičeni) ima obavezu odazvati se na svaki poziv za saslušanje. Međutim, važno je znati da u slučaju da se lice saslušava u svojstvu svjedoka, ima pravo biti upoznato sa ličnošću osumnjičenog lica (ukoliko se ne radi o NN počiniocu), s obzirom na pravo uskraćivanja iskaza ukoliko je svjedok bračni i vanbračni drug osumnjičenog, roditelj ili dijete, usvojlac ili usvojenik osumnjičenog. Takođe, svjedok može odbiti svjedočenje ukoliko kao novinar štiti izvor informacija. Pravo svjedoka je da odbije dati odgovor na pojedina pitanja ako bi ga istinit odgovor izložio krivičnom gonjenju.

U pogledu radnji pretresanja za novinarsku profesiju od ključne je važnosti zaštititi računar, telefon ili određene vrste dokumenata u kojima se nalaze zapisi, dokazi o njihovom izvoru informacija. Sam Zakon o krivičnom postupku propisuje da se kao svjedok ne može saslušati lice koje bi svojim iskazom povrijedilo dužnost čuvanja profesionalne tajne, između ostalog i novinar, u svrhu zaštite izvora informacija. Međutim, zakon ne propisuje izričito mogućnost zaštite predmeta u svojini/posjedu novinara na kojima postoje zapisi o izvoru informacija, pa takvi predmeti, bez obzira na njihov sadržaj, nakon donošenja sudske naredbe, mogu biti i predmet pretresanja i predmet privremenog oduzimanja.

Pozivi za saslušanje se po pravilu uručuju pismeno i obavezno sadrže lične podatke o licu koje se poziva, svojstvo u kojem se poziva, krivično djelo ukoliko se poziva osumnjičeno lice.



SAVJET!

Pozivi za saslušanje osumnjičenog/svjedoka po pravilu se šalju pisanim putem. Samo u hitnim slučajevima dozvoljeno je pozivanje usmenim putem. Međutim, u praksi građani često dobiju obavještenje da se pozivaju na "informativni razgovor". Ovakav poziv nije u skladu sa zakonom, ali dužnost građanina je da se odazove. Stoga, bilo da ste u ulozi svjedoka ili osumnjičenog, ako sam poziv ne sadrži zakonom propisane informacije, obavezno iskoristite svoje pravo da pitate da li se saslušavate u ulozi svjedoka ili osumnjičenog lica, na koje okolnosti, u vezi s kojim krivičnim djelom i postojanja kojih osnovanih sumnji. U suprotnom, imate pravo da odbijete potpisivanje zapisnika.



SAVJET!

I pored datih uputstava u pogledu prava lica koje se saslušava, u praksi se može desiti da licu budu uskraćena ova prava, pa čak i da postane žrtva policijske represije. Nerijetko se dešava da policijski službenici, u cilju iznuđivanja priznanja ili druge vrste informacije, posegnu za prijetnjama, provokacijama pa čak i fizičkom silom. U takvoj situaciji, ukoliko niste u mogućnosti napustiti prostorije u kojima se nalazite, najbolje je mirno i bez ulaska u konflikt odbiti potpisati bilo koji dokument i ne saradivati dalje sa policijskim službenicima. Ipak, važno je napomenuti i da se odbijanje saradnje dalje sankcioniše prijetnjama zadržavanja u prostorijama. Bitno je naglasiti da ove prijetnje u praksi ne prelaze maksimalni zakonski rok zadržavanja od 24 časa.

SLUČAJ ODBIJANJA OTKRIVANJA IZVORA PRED EVROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA: "SLUČAJ GODVIN"

Vilijam Godvin, novinar britanskog "The Engineer", dobio je informaciju o zloupotrebi finansijskih sredstava u jednoj britanskoj kompaniji. Njegovi pokušaji da zaštiti izvor, koji mu je "otvorio" cijelu priču, trajali su cijelih sedam godina, sve dok nisu stigli do Evropskog suda za ljudska prava. Prvobitno Godvinu je prijećeno zatvorom i kaznom od 5.000 funti, ali je on odbijao da oda izvor. Sud i Dom lordova britanskog parlamenta procijenili su da "je u ineteresu kompanije da sazna ko odaje informacije, kako ne bi oštetiio kompaniju u budućnosti"

Stvar je tako došla do Evropskog suda koji je presudio u korist Godvina, naglašavajući da ni otkrivanje izvora i otkrivanje nelojalnog službenika ne predstavljaju viši interes u odnosu na informaciju koju je Godvin objavio. Svih 18 sudija složilo se da je zaštita novinarskih izvora osnova slobodnih medija i da bez te zaštite mediji ne mogu imati ulogu nekoga ko uočava i ukazuje na negativne pojave u društvu (watchdog).

IV Oduzimanje/ograničavanje slobode u krivičnom postupku

Krivični postupak po sili zakona organima gonjenja daje određene mehanizme ograničavanja, pa čak i oduzimanja osnovnih ljudskih prava i sloboda. U prethodnom poglavlju spomenuli smo pretresanje prostorija i oduzimanje predmeta, ali postoje i drugi mehanizmi koji u potpunosti mogu ugroziti slobodu kretanja, kao što su lišenje slobode (privremeno oduzimanje slobode kretanja), zabrana napuštanja boravišta i zabrana putovanja, zabrana obavljanja određenih aktivnosti, zabrana posjećivanja određenih mjesta, zabrana sastajanja s određenim licima, privremeno oduzimanje vozačke dozvole i u najgorem slučaju – pritvor.

Lišenje slobode

Iako verbalni delikti spadaju u minorna krivična djela smanjene društvene opasnosti i neznatne neposredne bezbjednosne opasnosti, zakon predviđa mogućnost preduzimanja radnje lišenja slobode za bilo koje krivično djelo, a razlozi za lišenje slobode su takvi da vrlo često predstavljaju subjektivnu ocjenu postupajućih policijskih organa. Ukoliko je sam čin lišenja slobode medijski ispraćen, on pored uskraćivanja slobode kretanja sa sobom nosi dodatnu okolnost osude javnosti, moralne osude, što može uticati i na druge aspekte života.

Zakon propisuje da policijski organ može lice lišiti slobode ako postoje osnovi sumnje da je to lice počinilo krivično djelo i ako postoji bilo koji razlog za određivanje pritvora, a policijski organ dužan je da takvo lice bez odgađanja, a najkasnije u roku od 24 časa, sprovede tužiocu. Prilikom dovođenja, policijski organ će obavijestiti tužioca o razlozima i o vremenu lišenja slobode. Upotreba sile prilikom dovođenja dopuštena je u skladu sa zakonom.

Pomenuti pritvorski razlozi, koji ujedno služe kao razlozi za lišenje slobode, su:

1. postojanje osnovane sumnje da je određeno lice učinilo krivično djelo (opšti uslov) i
2. posebni uslovi:
 - a) ako se krije ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva,
 - b) ako postoji osnovana bojazan da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili falsifikovati dokaze ili tragove važne za krivični postupak ili ako naročite okolnosti ukazuju da će ometati krivični postupak uticajem na svjedoke, saučesnike ili prikrivače,
 - v) ako naročite okolnosti opravdavaju bojazan da će ponoviti krivično djelo ili da će dovršiti pokušano krivično djelo ili da će učiniti krivično djelo kojim prijeti, a za ta krivična djela može se izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna i
 - g) u vanrednim okolnostima, ako je riječ o krivičnom djelu za koje se može izreći kazna zatvora od deset godina ili teža kazna, a koje je posebno teško s obzirom na način izvršenja ili posljedice krivičnog djela, ako bi puštanje na slobodu rezultiralo stvarnom prijetnjom narušavanja javnog reda.



SAVJET!

U praksi su česte situacije da lice pozvano u svojstvu svjedoka ili radi "informativnog razgovora" bude naknadno zadržano u policijskoj stanici radi ispitivanja koje može trajati i nekoliko sati, ili se lice pritvori tokom noći i saslušava se tek sutradan. Važno je napomenuti da se u roku od 24 časa od momenta zadržavanja lice mora izvesti pred postupajućeg tužioca. Policijski službenici često u praksi koriste pravo zadržavanja do 12 časova, čak i za osnov sumnje za počinjen prekršaj i u

takvom slučaju ne treba zanemariti osjećaj straha zbog provedene noći u ćeliji, što znatno može uticati na način davanja iskaza koje treba uslijediti. Poznavanje svojih prava i pravila postupka je ključno kako bi se zadržala pribranost.

Druge mjere obezbjeđenja prisustva osumnjičenog/optuženog

Zakon predviđa mjere koje se mogu preduzeti prema osumnjičenom/optuženom da bi se obezbijedilo njegovo prisustvo na saslušanju ili pred sudom. Zakon o krivičnom postupku ovakve mjere naziva mjerama obezbjeđenja prisustva, ali iz ugla građanskih prava i sloboda to su u principu mjere ograničavanja i oduzimanja prava koja inače uživamo.

Mjere obezbjeđenja prisustva su:

1. poziv,
2. dovođenje,
3. mjere zabrane,
4. jemstvo,
5. pritvor.

Ukoliko se prvi susret s organima gonjenja ne završi lišenjem slobode, osumnjičeni po pravilu dobija poziv koji sadrži njegove lične podatke, razloge za poziv, pouke i posljedice ukoliko se osumnjičeni ne odazove pozivu. U praksi, nažalost, nema pravila kada će se organi gonjenja odlučiti za poziv, a kada za lišenje slobode, mada bi u pravilu dostupnost osumnjičenog i mogućnost njegovog bjekstva, kao i težina krivičnog djela trebalo da budu odlučujući. Ipak, u praksi vidimo da to nije slučaj, tako da treba biti spreman i na zakonsku mogućnost lišenja slobode za verbalne delikte, posebno u gradovima gdje su brojni građani redovno lišavani slobode zbog postojanja osnova sumnje za minorni prekršaj.

Naredbu za dovođenje sud ili tužilac izdaje kada se uredno pozvani osumnjičeni/optuženi ne odazove pozivu, a svoj izostanak ne opravda, te kada se ne može izvršiti uredna dostava poziva, a iz okolnosti očigledno proizlazi da osumnjičeni/optuženi izbjegava prijem poziva. Ovu drugu okolnost sud/tužilac često koristi ukoliko lice ne boravi na prijavljenoj adresi.



SAVJET!

S obzirom na to da se naredba za dovođenja izdaje kada se pozvano lice ne zatekne na adresi prijavljenog prebivališta, a organi gonjenja ne mogu utvrditi gdje se lice nalazi, poželjno je da građani uredno održavaju evidenciju prebivališta i boravišta na način da u slučaju preseljenja uredno prijave adresu na kojoj zaista i borave kako se ne bi doveli u situaciju dovođenja na sud od strane sudske policije.

Mjere zabrane sud određuje kada postoje okolnosti koje ukazuju da bi osumnjičeni/optuženi mogao pobjeći, sakriti se, otići u nepoznato mjesto ili inostranstvo. Uz mjeru zabrane napuštanja boravišta može se izdati dodatna mjera oduzimanja putnih isprava. Druge mjere zabrane, koje se mogu izreći u bilo kojoj fazi krivičnog postupka, su:

1. zabrana obavljanja određenih aktivnosti,
2. zabrana posjećivanja određenih mjesta,
3. zabrana sastajanja s određenim licima,
4. privremeno oduzimanje vozačke dozvole.

Pritvor

Pritvor, kao najteža mjera obezbjeđenja prisustva osumnjičenog/optuženog, može se odrediti u svakoj fazi postupka, samim tim i u istrazi. Razlozi su jasno pobrojani u

zakonu, a odnose se na opasnost od bjekstva, ometanje krivičnog postupka uticajem na svjedoka, uništavanje dokaza i tragova, opravdane bojazni od ponovnog činjenja ili dovršavanja krivičnog djela, a da je prethodno za svaki od ovih uslova tužilac dokazao postojanje osnovane sumnje da je određeno lice učinilo krivično djelo.

Pritvor u istrazi, za krivična djela verbalnih delikata koji su obrađeni u prvom dijelu, može trajati maksimalno tri mjeseca. Pritvor se može odrediti i nakon potvrđivanja optužnice i sve do pravosnažnog okončanja krivičnog postupka. Ipak, važno je naglasiti da se u praksi pritvor ne određuje često za minorna krivična djela i verbalne delikte.

V Pravne posljedice pokretanja krivičnog postupka

Pravne posljedice, koje nastupaju po sili zakona prije svega, ogledaju se u činjenici da lice protiv koga je potvrđena optužnica ne može više dobiti uvjerenje "o nevođenju krivičnog postupka". Tačnije, riječ je o uvjerenju da protiv lica nije potvrđena optužnica. Ovaj dokument je obavezan prilog mnogim formalnim zahtjevima. Prije svih, bitan je za izdavanje vize za putovanje, npr. u Veliku Britaniju ili Sjedinjene Američke Države (sloboda kretanja). Pored toga, bitan prilog je kada se konkuriše za posao u javnoj službi (pravo na rad i zaposlenje). Jednako je bitan dokument kod učešća u javnim nabavkama, tenderima, projektima i svim vidovima participacije za sredstva ili poslove koji se dodjeljuju (pravo zaposlenja i pravo na imovinu). Na kraju, budući da optuženi mogu biti i lica koji nisu državljani RS/BiH, ovaj dokument je neophodan za dobijanje radne dozvole i dozvole za boravak, pa stranci protiv kojih se vode postupci u RS moraju da napuste državu bez obzira da li ovdje imaju porodicu, imovinu ili imaju svoja pravna lica (sloboda kretanja, pravo na rad, pravo na imovinu).

Iako pravne posljedice formalno ne predstavljaju sankciju, i više je nego jasno da izazivaju određene posljedice i direktno utiču na kvalitet života i osnovna ljudska prava. Govorimo o periodu od nekoliko godina, u prosjeku pet (5), koliko treba do pravosnažnog okončanja postupka. To znači da će lica protiv kojih stupe na snagu ove optužnice pet godina biti građani drugog reda.

Zakon o krivičnom postupku, Krivični zakonik RS i drugi propisi propisuju posljedice ograničenja određenih prava kao što je ograničenje prava iz radnog odnosa npr. udaljenje sa rada i disciplinski postupak, konkurisanje na određena radna mjesta, konkurisanje na javnim konkursima, apliciranje za vizu i sl., a takođe postoje brojna ograničenja i posljedice koje nastupaju samim pokretanjem istrage i potvrđivanjem optužnice, a koja smo detaljno obradili u prethodnim poglavljima.

S obzirom na ozbiljnost krivičnog postupka i veliku slobodu države da se vođenjem ovakvog postupka direktno miješa u osnovna ljudska prava i slobode, važno je upoznati se sa svim pojmovima, a posebno pravima i obavezama, jer u zavisnosti od toga kako se postavimo u ranoj fazi krivičnog postupka, tokom prvog ispitivanja u policijskoj stanici, u velikom dijelu određujemo smjer, a potencijalno i ishod kompletnog sudskog procesa.

POZIV NA SASLUŠANJE

TELEFONSKI

PISMENI

LIČNI

SASLUŠANJE
U SVOJŠTVU
OSUMNJIČENOG

- pozvati advokata
- uvijek razmotriti mogućnost nedavanja iskaza/odbrana ćutanjem
- u slučaju davanja iskaza ne davati nikakve druge informacije osim odgovora na pitanja u zapisniku
- provjeriti tačnost zapisnika prije potpisivanja

- odazvati se
- pozvati advokata
- pitati u kojem svojstvu se saslušate
- za koje krivično djelo i osnov sumnje

INFORMATIVNI
RAZGOVOR,
ODBIJANJE
SLUŽBENIH LICA
DA SAOPŠTE
OKOLNOSTI
SASLUŠANJA

- mirno odbiti davanje iskaza, odbiti potpisivanje zapisnika, ne ulaziti u konflikt
- u slučaju prijetnje i prinude mirno sačekati istek 12 časova u slučaju odeđivanja zadržavanja
- konsultovati se sa advokatom ukoliko je prisutan

SASLUŠANJE
U SVOJŠTVU
SVJEDOKA

- pozvati advokata
- pažljivo odgovarati na pitanja, iskoristiti mogućnost da ne odgovarate na pitanja koja vas mogu izložiti krivičnom gonjenju
- ne odavati izvor informacija
- provjeriti tačnost zapisnika prije potpisivanja

UKOLIKO VAM JE NEOPHODNA

PRAVNA POMOĆ I ZAŠTITA

**U VEZI SA SLOBODOM IZRAŽAVANJA ILI
POTENCIJALNIM SITUACIJAMA OPISANIM U
OVOM PRIRUČNIKU, OBRATITE SE**

TRANSPARENCY INTERNATIONAL

U BOSNI I HERCEGOVINI,

**KOJI U SARADNJI SA MREŽOM ADVOKATA,
PRUŽA SPECIFIČNU**

PRAVNU POMOĆ

NOVINARIMA I AKTIVISTIMA

**U SLUČAJEVIMA KRŠENJA PRAVA I
PRIMJENE NOVIH ODREDBI
KRIVIČNOG ZAKONIKA RS.**

KONTAKT TAČKE ZA PRAVNU POMOĆ SU

EMAIL ADRESA pravnapomoc@ti-bih.org

A ZA HITNE SLUČAJEVE

BROJ TELEFONA [+387 66 33 66 33](tel:+38766336633)